

A Fővárosi Örmény Klub *július* havi programja:

a Klub július 17-én (csütörtökön) du. 17 órától tartja szokásos találkozóját a Magyarok Háza (Budapest V. Semmelweis utca 1-3.) I. emeleti Bartók teremben. A találkozó műsorán:

Fancsali János magyarörmény kutatásai

Bartók-Busitia-Czárán

Rendezi a Terézvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

A Fővárosi Örmény Klub *augusztus* havi programja:

Augusztus 21-én (csütörtökön) du. 17 órától tartja szokásos találkozóját a Magyarok Háza (Budapest V. Semmelweis utca 1-3.) I. emeleti Bartók teremben. A találkozó műsorán:

Örményország zenei élete

Filmvetítés

Rendezi a XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Mindenkit szeretettel várunk

dr. Issekutz Sarolta
a Klub háziasszonya

*****

Gáspár B. Árpád

Máramarosszigeti örmények egykor és most

(első rész)

Előre kell bocsátanunk, hogy az alábbi rövid történeti bevezetés messze áll a teljességtől, és nem tarthat igényt a teljes hitelességre sem, mert nem állnak rendelkezésünkre kellő számban írott történelmi források, gyakran csak az összefüggésekből, valamint a visszaemlékezésekből következtethetünk a letűnt korok eseményeire, személyiségeire. Mégis szükségesnek tartjuk feleleveníteni ezt a témakört, ugyanis csak a történelmi korrajz keretében ismerhetjük meg a máramarosi örmény etnikum sajátos arculatát, ami nem csak színfoltja szülőföldünk régebbi és közelebbi történetének, de jellegzetességénél fogva múltunk egészére is rávilágít.

Az örmény diaszpóra nemcsak kézműves és kereskedelmi rátermetségét hozta magával a viszontagságos, véres történelmet megélt kaukázusi hazájából, hanem a megélhetés nélkülözhetetlen fedezetét, a pénztőkét is, ami annyira hiányzott Erdély és a hozzá csatolt országrészek gazdasági életéből. És mindezzel együtt - amint II. János Pál pápa apostoli levelében megfogalmazza: „...bárhova mentek az örmények, magukkal vitték sajátos erkölcsi értékeiket és kulturális struktúráit, gazdagságát, amelyek elválaszthatatlanul kötődnek az egyháziakhoz”, tehát fogékonyságukat az élet szellemi javai iránt. Ahol ők letelepedtek, nemcsak gazdasági fellendülést jelentettek, de tevékenyen bekapcsolódtak a kulturális, tudományos életbe is. A polgárosodást mozdították elő; s „kézjegyüket” századok múltán is csodáljuk.

Az erdélyi örmények történetével foglalkozó írások rendszerint három város Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros és Szamosújvár - nevét említik, ahova a XVII. század második felétől kezdve igen nagy számban telepedtek le. De hitelt érdemlő adatok birtokában jogosan feltételezhetjük, hogy a magyar-örmény kapcsolatok sokkal korábbiak, egészen a honfoglalás előtti időkig nyomon követhetők. Az „Árpád-kori örmények” emlékét településnevek őrzik. Erdélybe is együtt jöttek a betelepülő magyarokkal. A Kolozs és Szeben megyei Örményes, a Zaránd környéki Örmingye, Mezőörményes, Ormán helységnevek az ő jelenlétükre utalnak. Nagyszeben és a Vöröstoronyi-szoros között Talmács központtal megalapították az Erdélyi Örmények Földjét. Itt püspökségük és kolostoruk is működött (Iosephi Caroli Eder: *Exercitationes Diplomaticae*).

Az egyházszerző örmény bizottság Erdély püspökéhez küldött emlékiratából tudjuk, hogy a XIV század végén 40.000 család kényszerült Örményország elhagyására.

Ezek a Krim félszigeten keresztül előbb Lengyelországba, majd Moldván át Erdélybe kerültek. Első útjuk nem véletlenül vezetett Lengyelország felé, hisz 1183-ban már fatemplomuk volt, s 1370-ben ma is álló székesegyház emeltek ott. (Bogos Mária: A szépvízi örmény közösség). Lembergben Katolikus Örmény Érsekség alakult, ami gyakorlatilag egy évszázadokon át tartó örmény bevándorlás betetőzését jelentette. (A római katolikus örmények ordináriátusa Szamosújváron, 2001-ben.)

Tehát Közép-Európában, ahol ebben az időszakban Magyarország és Lengyelország meghatározó politikai tényezőként szerepelt, az uralkodók olyan gazdaságpolitikát folytattak, amely elősegítette a kereskedelem felvirágzását, s a feudális terménytőke mellett a pénztőke jelenlétét is feltételezte. Pénzzel pedig abban az időben a tőkeerős polgárok - főleg németek, zsidók, izmaeliták mellett az örmények rendelkeztek.

Az örmények tömeges erdélyi letelepedésének dátuma 1672. Közvetlen ok, hogy előző évben az örmények is részt vettek a kegyetlen, pénzéhes Duca Vodá elleni lázadásban, amit levertek. A megtorlások elől menekülve küldöttséget menesztettek I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez, azzal a kéréssel, hogy engedélyezze Erdélybe való áttelepülésüket, az általa kijelölt helyekre. Abban az időben mindinkább a merkantilista (kereskedelmi központú) gazdasági politika fejlesztése képezte a kincstár egyik legfontosabb bevételi forrását. A fejedelemnek szüksége volt a jó kereskedő és iparos örményekre, így engedélyezte bejövetelüket és ősi vallásuk gyakorlását.

Később Mária Terézia fogad be újabb örmény telepeseket, hogy megtörje a görög családok kereskedelmi monopóliumát. Gyakorlatilag ekkor kezdődik a máramarosszigeti örmények története. Gróf Apponyi György, Máramaros főispánja 1763-ban bevándorlási akciót szervez, melynek eredményeként Lengyelországból jönnek örmények a kamarai birtokokra. (Szekfü Gyula: Magyar Történet, IV) A Karácsonyi és Jakabffy családok nevét említi ebből a korszakból. A jelzett forrás arról is szól, hogy az örmények közül „többen kereskedéssel is foglalkoztak”.

Máramarossziget abban az időben nemcsak a megye közigazgatási központja, hanem királyi sókamara is működik itt raktárokkal, tutajkikötőkkel, szekérkaravánokkal, amely nagy számú polgári személyzetet is foglalkoztat. Levéltári adatok bizonyítják, hogy 14 céh csizmadia, tímár, varga, szűcs, szőrmés, rézműves... - is tevékenykedett ebben az időben a városban, ezek élén összesen 50 céhmester állt. Nyilvánvaló, hogy az akkor megközelítőleg 3000 lakosú városka nem volt képes az említett céhek termékeinek felvásárlására, így azok nagyrészt az országos vásárokon, a kereskedők közvetítésével találtak gazdára. A máramarosi bórtermékek már akkor messze földön keresett árunak számítottak, s abban az időben még sem a zsidó, sem a görög kereskedők nem voltak jelen. Az örmények viszont igen. Nem csak az erzsébetvárosi, szamosújvári örményeket vonzotta Máramarossziget, hanem Galíciából és Bukovinából is - miután osztrák tartományok lettek - szívesen települtek ide. A keleti bevándorlást a szlávosan hangzó családnevek - Todorovics, Jakubovits, Ivánovits - is igazolják.

A zsidók tömeges betelepüléséig - amit Magyarország területén csak az 1867-es XVII. törvénycikk tett lehetővé - Máramarossziget központjának építészeti arculatát nagyrészt a főtéren emelt örmény házak határozták meg. Ezek közül több - Hollósy Simon szülőháza, Papp Emánuel, Papp-Niczki, Jakubovics, Todorovics, Ember Miksa, Zakariás, Karácsonyi családok háza, valamint a Hollósy Kornéliáé - ma is áll.

A máramarosi örménység sorsát nemcsak az 1945 után Romániában beállt politikai fordulat pecsételte meg. Már korábban elkezdődött a pangás, amikor Máramarossziget az ország peremére került, elvágva a nyugati, északi és keleti irányba vezető kereskedelmi útvonalaktól. Aki tehetett, gazdaságilag fejlettebb, központibb városba vagy külföldre

költözött.

Az alábbiakban megkíséreljük összeállítani a valamikor városunkban élő örmény családok névsorát az egykori koltói gróf, Petőfi-barát Teleki Sándor szavait használva mottóul: „Emlékezzünk régiekről”

A KORBULY-HOLLÓSY család. A család Szamosújvárról költözött Máramarosszigetre. Szongott történész a népes apai családról az alábbi névváltozatokat említi: Corbul, Korbul, Korbuly, Korbuli, Korbulián. Ezek a névváltozatok jelzik, hogy a család, a szamosújvári örmények többségéhez hasonlóan Moldvából települt át Erdélybe, s eredeti örmény nevüket ott románosították, vagy inkább egyházi és római hagyományt követve, latinosították, hogy aztán legújabb hazájukban a reformmozgalom és a szabadságharc hatására magyarosítsák Hollósyra.

A nagy festőművész, HOLLÓSY SIMON (1857-1918) szülei 1840-ben költöztek Máramarosszigetre, de a Korbuly család Iza parti jelenlétét bizonyos dokumentumok korábbról igazolják. Korbuly Simon divatáru üzletet nyit az erőteljes fejlődésnek induló megyeszékhelyen, és felépítteti emeletes házát a város főterén, amelyben 1856-ban megszületik - Anna ikertestvéreként - a magyar festőművészet kiemelkedő egyénisége, Simon. A családban az ikrek mellett még két gyermek született: István és József. Hollósy István Budapesten végzi felsőfokú tanulmányait és író, újságszerkesztő lesz. 1876-ban ő szerkeszti a Máramarosi Tárogató című hetilapot. Az öccse, Simon szintén Budapesten kezdi, majd Münchenben folytatja felkészülését a művészi pályára. Korán hírnévre tesz szert, s így magániskolát alapít. 1896-ban a köréje csoportosult tanítványaival hazajön Münchenből, és Nagybányán megalakítja a rövidesen nemzetközi elismerésnek örvendő festőiskolát, amely új szakaszt nyit a magyar képzőművészet történetében. A sors azonban nem túlságosan kedvez neki, Nagybányáról távoznia kell. Vajdahunyad, a Balaton vidéke, Máramarossziget, Gyalu majd Técső jelzik újabb állomáshelyeit. A mesterek mestere, ahogy az igen sok nemzetből verbuválódott tanítványai nevezték, itt Máramarosban fejezte be zaklatott pályáját. Előbb Técsőn temetik el, majd szülővárosában helyezik örök nyugalomra. Öccse, József szintén a festői pályát választotta, de meghasonulva a világ hívságaival, valahol Itália földjében pihen, az ismeretlenség homálya takarja életútját. Az ikertestvér, Anna életpályáját sem ismerjük.

HOLLÓSY KORNÉLIA szintén az említett Hollósy család sarja, a festőművész unokatestvére. Nemzetközi hírű énekesnő volt, járta Európa fővárosait Bécsből Szentpétervárig. A szülővárosában is többször koncertezett. Családi házuk, szemben a Korona szállóval ma is áll. A Hollósy családnak egyenes ágú leszármazottai ma már nincsenek Máramarosszigeten.

Nem maradt sarja a Tisza parti városban a JAKOBOVITS családnak sem, noha a XIX. század közepén még ez volt a leggazdagabb és legnépesebb az örmény családok között. A család egyik leszármazottja Nurizsán Piroška néni 82 éves korában elmondta, hogy első szigeti őse a XVIII. század végén tutajon érkezett Máramarosszigetre, ahol faházat épített és rézművességgel foglalkozott. Talán épp ő az, aki az 1800-as évek elején bejegyzett rézműves céget képviselte. Fia, Miklós sikeres kereskedő. 1820 táján született, ugyanis a fennmaradt fénykép tanúsága szerint 1893-ban ünnepelte házassága 50. évfordulóját, tehát 1843-ban nősült. Kereskedői tevékenysége egybeesett a város gazdasági fellendülési korszakával, az Osztrák-Magyar Monarchia virágkorával.

Máramarossziget lakosainak száma az 1850-es évekből 6.000-ről 1890-re 15.000-re nőtt, ami nemcsak a belső piaci kereslet növekedését hozta magával, de bővült a kereskedelmi forgalom a birodalom többi tartományával is. Ekkor kezd igazán felértékelődni a máramarosi fa, bőr, gyapjú. A város főterén Jakobovits Miklós sorra építteti emeletes házait: a vasas üzletet (ma Otelul), a mellette levőt, melyet később Papp Niczki vett meg, a vármegyeház jobb szárnyával szemben állót, melynek földszintjén valamikor a Kovács cukrászda

működött, a Tanár (Kogalniceanu) utcában az Ivánovics fogorvosét, a Tímár utcában a telefonpalota után a ma már lebontott nagy épületet, amely egy időben a város bor- és szeszlerakata (MAT) volt. Népes családja, hét gyermeke és nagyon sok unokája volt. Az adatközlő szerint a család később kivándorolt Amerikába. Ennek a családnak egyenes águ leszármazottja Jakobovics Miklós nagyváradi festőművész, esztéta. A máramarosszigeti temetőben helyezték örök nyugalomra nagybátyját, akinek az 1940-es évekig bornagykereskedése volt városunkban. (Tájékoztató: ÖZV GIBÁN MIKLÓSNÉTÓI)

TODOROVITS család. Jelenleg nem ismerünk olyan leszármazottat, aki ennek a családnak a nevét viselné. Fornvald András máramarosszigeti mérnök édesanyja, Szongott Szidónia visszaemlékezéseire hivatkozva anyai ági utódnak vallja magát. Házuk a főtéren áll ma is, közvetlenül a posta épülete után. Az örmények körében is elismert család volt, rokoni kapcsolat fűzte a Korbuly családhoz, Hollósy Simon szüleihez. Egy születési bizonyítvány adatai szerint az 1843-ban született Erzsébet nevű lányuk édesanyja Korbuly Veronika volt, keresztszülei pedig Korbuly Simon és felesége, a nagy festőművész szülei. (Tájékoztató: FORNVALD ANDRÁStÓI)

Visszaemlékezésekre támaszkodva idézzük fel az ILNICZKY ORESZT család történetének egyik érdekes epizódját. Szigetkamarán laktak 1930-ig, a sókamara tisztviselői számára épült házak egyikében. Egyik adatközlőnk keresztlánya volt a család egyik nőtagjának, s négy-öt éves korában gyakran megfordult náluk édesanyjával. Az ott elhangzott beszélgetésekből hallotta, hogy Oreszt bácsi jó barátja volt Hollósy Simon festőművésznek, aki többször járt náluk, és egy alkalommal megfestette Oreszt bácsi portréját. Ilniczky Oreszt fekete, göndör hajú ember volt, de 1939-ben már nem élt. A család létéről egy másik adatközlő is beszélt, aki gyermekkorában szüleivel az Ilniczkyék helyébe költözött, ő azt is elmondta, hogy az említett család egyik lánya szentképfestéssel foglalkozott, és az egyik, Szűz Máriát ábrázoló munkája egészen 1945-ig a helyi kórház kápolnáját ékesítette. Ezt a festményt - állítja egy másik adatközlő - a háború utáni ínséges időkben 200 tojásért adták el, s a kép ma is az új tulajdonosnál van. A keresztlány, amint elmondta, nemcsak szentképeket látott az Ilniczkyék házában, „valószínű voltak ott Hollósy festmények is.” Természetesen felmerül a kérdés, hogy a szentképfestő Ilniczky lány nem tökéletesítette-e művészi ismereteit a családbarát mester útmutatásai alapján, hisz a múlt század első évtizedeiben már serdülő fiatal lány lehetett.

A család szétszóródott. Egyik lányuk 1960 körül Aknasugatagon halt meg, a másik egy Juhász nevezetű ember felesége lett, 1944-ben végleg távoztak a városból.

(Tájékoztató: ZAHARÁNSZKI MIHÁLYNÉTÓI és
ÖZV. SCHREINER LAJOSNÉTÓI)

(folytatjuk)

*****

Gross Arnold kiállítása

A nagyszerű, közismert grafikus közelmúltbeli kiállításával kapcsolatban két írást közlünk. Elsőként egy utánnymást a Budai Polgár c. kerületi lap 2003. május 29-i számából, amely a művésszel készült interjút tartalmazza, ezután pedig következnek dr. Sinóros Szabó Katalin művészettörténész szavai.

Mítoszok és legendák

A magyar grafika aranykorát képviselők - köztük *Gross Arnold* - „méltó utódai a grafika nagymestereinek, Rembrandtnak, Dürernek. Közös volt az indulásuk, de ahányan voltak, annyiféle világot építettek fel finoman szőtt vonalaikból. Külön utakon jártak, de nem feledték a gyökereket, az összekötő erőt. Még közösség voltak, még barátok. Sokat lehetne